

Tízéves a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem népzeneész képzése

A népzeneoktatás felsőfokú intézményesülésének tanulságai

Hivatalosan tíz éve kezdődött el a népzeneész-képzés a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetemen, de ha hozzávesszük az előkészítést, a szervezés időszakát, akkor a történet már a tizenkettedik évében jár. Mint minden új létrehozásához, a szak elindításához is szükség volt a megfelelő történelmi helyzetre, hogy a megfelelő emberek jókor jó helyen legyenek. Szükség volt alapokra, és szükség volt a pillanat diktálta belső mozgatóerőkre. Ez utóbbiakat a Zeneakadémia akkori rektora, Dr. Batta András engedte felszínre törni, amikor részben a korábbi kezdeményezések nyomán, de főként a művészeti felsőoktatás abban az időben zajló átalakítása és a Bartók és Kodály évfordulók kapcsán lehetőséget látott az önálló hangszeres és énekes népzeneész-képzés beindítására, erőteljes elméleti oktatással bővítve a gyakorlati stúdiumokat. Alapozni pedig a több mint száz évre visszatekintő magyar népzeneoktatás eredményeire és az akkoriban a harminctödik éve felé tartó táncházmozgalom tapasztalataira lehetett. Ez utóbbi gyökeres változást hozott a népzenehez való viszonyulásban, kapcsolatban: a hetvenes évek elejétől lelkes fiatalok tanultak intenzíven hangszeres népzene, szakmai irányításukba pedig olyan kiváló folklórkutatók kapcsolódtak be, mint *Vargyas Lajos*, *Olsvai Imre* és *Martin György*. Az archívumokból, kutatóműhelyekből kikerülve a hangszeres, főként vonós magyar népzene kortárs zenei műfajjává lett, a népdaléneklés a kötelező iskolai dresszírozásból a fiatalok önként vállalt szórakozásává vált, igaz, nem önmagában, hanem a tánchoz kapcsolódóan. A népzene tanulása azonban a hivatalos oktatási kereteken kívül, különböző szervezett tanfolyamokon történt. Hangsúlyoznunk kell, hogy annak idején Halmos Béla és Sebő Ferenc a falusi folklór visszatartásával a népzenenek pontosan ugyanazt az esztétikumát igyekeztek a társadalom elé tárni, amit Bartók és Kodály is a maguk művészetében, elsődlegesen azt célozták meg, művészetük arra alapozott, hogy a népzene mint esztétikai élmény hasson ránk. És ez az esztétikum merőben különbözik, mindig is különbözött a népies műdalokétól, a magyarnótákétól, a városi cigányzenéléstől, vagy a ma divatos világszenétől.

Sebő és Halmos, majd a kezdeményezésükből származó szökkenő táncházmozgalom már nem gondolta, hogy a népzene „*ruha kell, ha behozzuk a mezőről a városba*”¹, úgy vélték, vélik, hogy a népzene eredeti állapotában, esetükben nagyobb részt a tánc funkciójához kötve kell megőrizni és továbbadni a következő nemzedéknek. Paradigmaváltás történt tehát, amelynek következményeihez törvényszerűen hozzátartozott, hogy a népzene tanítását hosszabb távon a hivatalos oktatási rendszerben is biztosítani kell. Fel kellett oldani az ellentmondást, hogy a népzene, népdal – mint tananyag – az iskolában használandó, de egyébként a városi kultúra csak feldolgozások formájában képes befogadni, értékeit csak így lehet felmutatni. Fel kellett adni az akadémikus álláspontot, hogy a népzene csak kutatni lehet, megtanulni játszani, hitelesen előadni, nem. Ugyanakkor nyilvánvaló, hogy a népzene teremtő közege, amelyben hosszú évszázadokon, emberöltőkön keresztül formálódott, amely e hagyományos zenei kultúra autentikus közösségi alkotóműhelye volt, túlnyomó részben megszűnt, illetve megszűnő félben van a magyar nyelvterületen. Életkörülményei jelentősen megváltoztak, aktív, virulens korszaka már lezárult, illetve egy-két helyen még éppen lezárulóban van. Viszont tradicionális zeneként repertoárja, előadói gyakorlata más zenei jelenségekhez hasonlóan tanítható és megtanulható. Az archívumokban őrzött gazdag

gyűjteményeknek köszönhetően még teljes mértékben ismerjük, hogyan szólt, hogyan szólaltatták meg (ellentétben sok más zenei kincsünkkel). A mozgalom első képviselői ráadásul a hagyományos módon, hosszú időt a terepen (főleg Erdélyben), tehát a népzene használati helyszínén eltöltve tanultak helybeli zenészekről muzsikálni. A gyűjteményekben megőrzött hatalmas mennyiségű felvett anyagon, a még fellelhető autentikus (tudományosan fogalmazva adatközlő) zenészeken, énekeseken kívül az ő tudásukra kellett és kell építeni a képzés.

Kezdetben a népi hangszeres és hozzá kapcsolódóan az énekes zenetanítást a mozgalom a hivatalos oktatási kereteken kívül, különböző szervezett tanfolyamokon, de alapvetően műkedvelő módon szervezte. Az első állami zeneiskolai tanítás 1975/76-ban indult meg az Óbudai Zeneiskolában *Till Ottó* zeneiskolai igazgató segítségével, Béres János irányítása alatt. Napjainkban országos szinten számos zeneiskolában (több mint nyolcvan intézményben) oktatnak autentikus népdaléneklést vagy hangszerjátékot alapfokon és az utóbbi két évtizedben több helyen középfokon, zenei szakiskolai keretben (Székesfehérvár, Miskolc, Vác, Nyíregyháza, Békéscsaba, Szeged), 2014 óta a zeneakadémiai képzésnek köszönhetően a Bartók Béla Zeneművészeti és Hangszerész-képző Szakközépiskolában, az LFZE gyakorló iskolájában is beindult a tanítás. A hivatalos népzeneoktatás eredményességét és népszerűségét jelzi, hogy 2006-ban megrendezték a Zeneművészeti Szakközépiskolák első, 2009-ben második, 2012-ben harmadik és 2015-ben negyedik országos népzenei versenyt, melyek sikeresek voltak. Viszonylag hamar jelentkezett az igény felsőfokon, a tanárképzésben is: a kilencvenes évek elején a Nyíregyházi Bessenyei György Tanárképző Főiskolán a *Fehérné Székely Ildikó* vezette be az ének-zene szakhoz kapcsolódva a népzene tanári képzést. Fehérné nyugdíjba vonulása után a 2016-ban elhunyt *Joób Árpád* vette át a vezetést. Ugyancsak a 90-es évek elején vállalta fel a *Gyárfás Ágnes* szervezte Miskolci Bölcsész Egyesület is a népzenei képzést, amelyet azonban nem akkreditáltak. Ezekkel párhuzamosan voltak további kezdeményezések, hogy legyen hangszeres népzenei oktatás a Zeneakadémián, illetve más felsőfokú oktatási intézményben, többek között az ELTE ének-zene tanszakán és a Kecskeméti Főiskolán. A Zeneakadémián 2002-ben volt a legutolsó kísérlet, amelynek tervezetét *Kobzos Kiss Tamás* készítette *Borsi Ferenc*, *Jánosi András* és *Pávai István* közreműködésével.

A 2007-ben elindult gyakorlati népzeneész-képzés kezdetben a Zenepedagógiai Tanszék Népzene Szakcsoportjaként működött, majd 2009-ben alakult meg a szenátus jóváhagyásával a Népzene Tanszék, mely irányítja, szervezi az előadóművészi BA-t és korábban a tanári MA-t, illetve a 2014/2015-ös tanévtől kiépülő, a tanári MA-t felmenő rendszerben felváltó osztatlan népzene-művész-tanári (tizenkét féléves, szakpáros) képzést.

A tanszék elsődlegesen a kárpát-medencei népzene hagyománykincsének felsőfokú oktatására és tudományos igényű kutatására jött létre. A gyakorlati oktatás mellett kezdettől fogva hangsúlyt kap az elméleti ismeretek elsajátítása. 2014 őszén adtuk be a népzene-doktori képzési programtervünket, amelyet 2015 tavaszán fogadott el az Egyetem Doktori Tanácsa. A jóváhagyást követően 2015 tavaszától egyéni, majd 2017-től ösztöndíjas képzésben elindulhatott az egyetem DLA programján belül a népzenei alprogram, vezetője Pávai István. Így lehetőség nyílt a népzene szakot végzett di-

ákok számára a fokozatszerzésre saját szakterületükön. A népzene elméleti oktatását erősíti, illetve a kutatói utánpótlást hivatott biztosítani az etnomuzikológus képzés is, ami a Zeneakadémia keretein belül már fél évszázaddal ezelőtt magas szinten folyt. Ismeretes, hogy 1951-ben a zenetudományi tanszak párhuzamos történéssé és népzéneológussá vált. A népzéneológus osztalet (amelynek első évfolyamába *Avasi Béla, Olsvai Imre, Sárosi Bálint és Tóth Margit* jártak) Kodály és Lajtha László vezette. Kodály nyugdíjaztatásával, majd halálával a népzéneológus képzés abbamaradt. Öröndetes és nagymértékben a gyakorlati népzéneológus-képzés elindulásának köszönhető, hogy 2011-től a zenetudományi mesterképzés ún. specializációja keretében újból lehet etnomuzikológia stúdiókat végezni.

Az elmúlt évtizedben tehát sikerült a felsőfokú intézményrendszer teljességében a népzeneoktatást kiépíteni, mind az elméleti, mind a gyakorlati, valamint a posztgraduális képzést tekintve, és ezáltal bezárult az a kör, amely hivatalosan és szakmailag ellenőrzött módon biztosítja hagyományos zenei kultúránk életben tartását és visszatáplálását a társadalomba. Hangsúlyozni szükséges, hogy a népzéneológusoknak az oktatási rendszerben is lehetőséget kellett adni a széles körű zenei műveltség megszerzésére. Az alsó- és középfokú intézményekben megfelelő gyakorlati és elméleti tudás birtokában lévő, képzett tanároknak kell a népzéneológusokat oktatni. Ne fe-

ledjük, az 1930-as évektől kezdődően Kodály is kiemelte, hogy a zenéhez már a XX. században sem tudott felnőni senki sem kottaírás és -olvasás nélkül. A zenei analfabetizmus felszámolását olyan fontosnak tartotta, hogy az 1940-es évektől kezdve a kottaolvasási készség erősítésére, minél jobb elsajátítására olvasógyakorlatok sokaságát írta. Csak a biztos kottaolvasási készség teszi lehetővé a belső hallást. Mindezt igen alkotó módon lehet összekapcsolni a népzéneológusok hagyományos hallás utáni módszerével, amely nagyban segíti a zenei formálás, zenei fantázia és – jól jegyezzük meg a minden zenei stílus elsajátításához szükséges kulcsszót – a jó zenei ízlés kialakulását. A zeneakadémiai képzésnek az egyik kiemelt célja, hogy akik végeznek, tudják, hogy mi az a népzenei hagyomány, amelyet megörököltünk, hol és hogyan helyezkedik el a nyugati zenei kultúra viszonyrendszerében, legyenek e hagyományos zenei kultúra szakemberei, szakterületükön biztosan tájékozódó tudatos zenészek és tanárok, és alázatosak műfajuk iránt. Hosszabb távon csak a felsőfokú oktatás biztosítja az ellenőrzött sokadik kézből való tanulást, hogy a komolyzenéhez vagy a jazzhez hasonlóan létrejöhessen a népzene megszólaltatásának, továbbadásának minőségi mércéi. A Zeneakadémiára való bekerüléssel, 10 év alatt a felsőfokú és posztgraduális képzési rendszer teljes kiépülésével a népzene a többi zenei műfajjal egyenrangúvá vált és nagykorúvá lett.

*

Tízéves az Zeneművészeti Egyetem Népzene Tanszéke

Tíz év nagy idő egy ember életében, mondják, hogy hét-évente az emberi szervezet teljes sejtállománya megújul. Egy közel százötven éves intézményben tíz év persze épp csak a kezdőlépést jelenti egy tanszék életében, különösen, ha az a tanszék sokra hivatott. És az elmúlt tíz év fényesen bizonyította, hogy a Zeneakadémia Népzene Tanszéke sokra hivatott. Ezt tükrözi, hogy – bár legfiatalabb tanszékünk – a legnépszerűbbek közé tartozik nemcsak a diákság, hanem a nagyközönség körében is. Amikor tíz évvel ezelőtt, hosszú előkészítési folyamat után végre valóban megindult a képzés, voltak jónéhányan, akik fenntartásokkal fogadták, hogy egy eredendően ösztönösen működő, falusi közegben élő zenei kultúra képes-e megtalálni a maga helyét a nagyvárosi, egyetemi világban. Azt gondolom, hogy a Tanszék alapítását övező viták borzasztó fontosak voltak, mert segítettek kikristályosítani szerepének és működésének lényegét, s így nagyban hozzájárultak ahhoz, hogy ennyire sikeres első évtizedet ünnepelethetünk most. Világosan kiderült az elmúlt évek során, hogy nemcsak életképes a Zeneakadémián a Népzene Tanszék, de nagy szükség is van rá, mégpedig az alma mater falain messze túl is, a teljes magyar zeneoktatásban, illetve zenei életben. Elsősorban azért, mert az a fajta paraszti kultúra, amelynek titkait az itt dolgozó oktatók, itt tanuló növendékek kutatják és életben tartják, eredeti formájában már nem létezik, s a mi felelősségünk, hogy a lehető leghitelesebb módon megőrizzük ezt a káprázatos kincset. Azt a kincset, amit a városi, művelt közönségnek bő száz évvel ezelőtt Kodály és Bartók generációja mutatott be.

A Zeneakadémia mint anyaintézmény rengeteg mindenre lehet büszke a Népzene Tanszék működésével kapcsolatban: hogy immár teljes, öt plusz egy éves tanárképzést kínál, hogy népzenei szakirány indult a Bartók „Konziban”, hogy a Zenetudományi Tanszékekkel közö-

sen van etnomuzikológiai mesterképzésünk, hogy doktori szinten is elindult a népzenei program, hogy nagyszerű kezdeményezések motorja a tanszék olyan intézményekkel együttműködésben, mint a Zenetudományi Intézet, a Hagyományok Háza vagy a Táncháztalálkozó, hogy külföldi professzorokat hívnak hozzánk, miközben a diákjainkat folyamatosan kiviszik terepre Székelyföldről Palkonyáig... – a sort hosszan folytathatnám.

Számomra mégis két dolog adja ennek az elmúlt, csodálatos tíz évnek a lényegét. Az egyik az elmélet és gyakorlat nagyszerű egyensúlya, ahogyan a tudományos népzenegyűjtés kodályi-bartóki hagyománya tökéletes harmóniában működik a tanszéki munka során a táncházmozgalomból kinőtt praktikus zenélési gyakorlattal. A másik, s talán ez a legfontosabb, az emberi dimenzió. Hogy összejött ez a kivételesen erős, lelkes, minden porcikájában zenész tanári gárda. Biztosan ismerik a történetet – valószínűleg legenda, de remekül hangzik –, amikor az idős pesti cigányprímást az ötvenes években elviszik a Zeneakadémiára, hogy hallgassa meg Yehudi Menuhint. Kérdezik a koncert után az öreget, hogy „na, hogy tetszett?”, mire ő annyit válaszol: „szépen játszik, meg kell hagyni, de asztalnál meghalna”. Hát a Népzene Tanszék tanárait ilyen veszély biztosan nem fenyegeti.

Mindebben, a tanszék felépítésében és működtetésében elvülhetetlen érdemei vannak a tanszékvezetőnek, Richter Pál tanár úrnak, akinek szeretném külön is megköszönni emberfeletti munkáját, ahogyan valamennyi kollégának és diáknak is, és mi mást kívánhatnánk, mint hogy kilencven év múlva, 2107-ben az utódom ugyanezen a pódiumon állva hasonló szellemben ünnepele a tanszék fennállásának 100. évfordulóját.

Dr. Vigh Andrea rektor

(Elhangzott 2017. december 5-én a Zeneakadémia Népzene Tanszékének tízéves ünnepi koncertjén.)

EDDIG ELÉRT EREDMÉNYEK

Eddig az öt évfolyamon egyszerre átlagban 75–80 diák tanult, illetve tanult évente (hosszabb távon max. 50–60), az OT képzésben induló első évfolyam 2019–2020-ban fog végezni). Diákjaink között a fiatalok mellett eddig megtalálhattuk a szakma elismert és népszerűségnek örvendő előadóit, akik fontosnak tartották, hogy színpadi sikereiken túl a Zeneakadémia népzene-tanári diplomáját is megszerezzék. Ezen kívül a magyarországi kisebbségek és a határon túli magyar kisebbségek képviselői egyaránt megtalálhatók, és az ERASMUS-program keretében rendre vannak más nemzetiségű, nem magyar hallgatóink is (eddig volt, illetve van cseh, dán, norvég, észt, kínai, amerikai). Eddig összesen 77 tanári mesterdiplomát, 77 előadóművészi alapképzés (BA) oklevelet adtunk ki; összesen 230 hallgatónk volt a jelenleg tanuló évfolyamokkal együtt.

Hallgatóinkat a kezdetektől fogva nagyon sok helyre hívják rendszeresen koncertet adni, a Bolyai-díj átadó ünnepségétől kezdve a Táncháztalálkozókon, népzenei találkozókra keresztül 2008 tavaszán a párizsi Pompidou központig, 2010 júliusában a szombathelyi Bartók Fesztiválig, majd augusztusban a sanghaji világkiállításig. 2010-ben és 2011-ben tematikus koncerteket (Bartók- és Liszt-művek népzenei forrásai, párhuzamai) adtunk a bécsi zeneakadémián (Universitát für Musik und Darstellende Kunst), és diákjaink felléptek 2011 áprilisában az EU magyar elnokszeg tehetseggondozási nemzetközi konferenciáján. A 2014. év elején Ecuadorban tettünk korutart, amelynek keretében hallgatóink több városban is adtak koncertet. 2013 novemberében sikerrel mutatkozott be tanszékünk a Zeneakadémia *Élesben* című koncertsorozatában a felújított Nagyteremben, valamint 2015 május 9-én és 2016 május 7-én, a Táncháztalálkozón, egész estés tematikus koncertet adtunk *Az elfeledett Székelyföld és A Szerettol a Szamosig* címmel szintén a Nagyteremben. Ez utóbbi koncertek szerkesztője Pávai István volt. Diákjaink közül minden évben tobbten is Junior Prima díjban részesülnek a népművészet kategóriában, és nagy sikerrel, előkelő helyezéseket elérve szerepeltek a Duna TV eddigi *Felszállott a páva* című vetélkedoin. Kiepipítettük nemzetközi kapcsolatainkat (Norvégia, Svédország, Finnország, Litvánia, Szerbia, Románia), megszerveztük munkosunkat, oktatási segédanyagokat szerkesztettünk.² Részben hagyatéki adományokból, részben vásárlással színvonalas kézikönyvtárat hoztunk létre (Szomjas-Schiffert György, Sólyom Károly, Vavrinecz Béla és Tóth Margit hagyatékából), amelyet 2015 áprilisától rendszeres nyitva tartás mellett munkosítottunk. Gólyatáborokban, gyűjtési, tanulmányi kirándulásokon építettük, csiszoltuk közösségünket. A diákokkal, tanárokkal közösen jártunk és

Jegyzetek

1. A *Magyar népdalok* Bartók Béla és Kodály Zoltán 1906-ban közösen írt műve, amelyben hus magyar népdalt dolgoznak fel énekhangra és zongorára. Az idézet e mű előszavából származik.
2. Hangszeres antológiák (székelyföldi furulyaiskola, moldvai dallamgyűjtemény kobozra etc.) mellett tobbten között kezdeményezésünkre és támogatásunkkal készült el a *Magyar népdaltípusok példatára* weboldal (<http://nepzeneipeldatar.hu/>) és a *Magyar Népzenei Antológia* egyesített kiadása DVD-ROM-on – 2012.

Gólyatábor, 2014 – fotó: Németh Anna

értékes gyűjtéseket végeztünk Zoborvidéken, a Délvidéken (Péterrévén, Adán, Zentán), Gyimesközéplek–Borospatakán, a moldvai csángóknál Pusztinán, Kárpátalján, a Küküllő mentén, Székelyföldön, Tolnában, Baranyában és Gömörben. A szakmai kirándulások mellett minden évben szerveztünk nyílt napot, szakmai előadásorozatot és mesterkurzusokat. Kétévente szakmai szervezői voltunk három alkalommal a Kecskeméti Népzenei Napoknak.

*

NEHÉZSÉGEK, KÉTSÉGEK

Az eredmények mellett ugyanakkor vannak és voltak nehézségek, bizonyos területeken kétségek, amelyekre az oktatásban figyelemmel kell lenni. Elsokként a szakirányok közötti különbségekről kell szólni, amelyek időről-időre felszínre kerülnek feszültségektől sem mentesen. Egyrészt a szakon oktatott hangszerek különböző mértékben kötődnek a hagyományhoz, repertoárjuk nagysága igen csak eltérő, másrészt a hangszereken való játék is más-más felkészültséget, gyakorlásmennyiséget igényel. Egyes hangszereknél alapvető kutatásokat kell, kellene még elvégezni ahhoz, hogy biztonsággal felépíthető legyen a hagyományra alapozott tanmenet. Tisztán kell azonban látni, hogy a táncmozgalom hőskorát és első generációit követően a mozgalom képviselői már jóval kevésbé támaszkodtak a népzene-kutatás eredményeire, és lelkesedésük a szakképzetlenséggel, sokszor a zenei alapiskolázottság hiányával is társulva egyre kevésbé tudott az egyre gyorsabb ütemben kikopó hagyományból megbízható, hiteles adatokat, játékmódokat átvenni. Bizonyos hangszerek esetében tehát komoly szaktudással, apparátussal végzett időigényes alapkutatás (ahol még lehet, terepen, de fokként archívumokban) szükséges, hogy az oktatás rendszerében alap-, közép- és felsőfokon a hagyomány által igazoltan lehessen tanítani. Ehhez egyrészt a különböző oktatási szintek tanterveinek újragondolására, másrészt a munkát elvégezni képes szakemberek szükségesegek. A népzene alsóbb fokú oktatásában egyébként az MTA által támogatott szakmódszertani pályázat, amelyet a ZTI a népzeneoktatás különböző szintjeinek összehangolása érdekében végzett, komoly hiányosságokat tárt fel mind az oktatók, mind a tananyagok vonatkozásában. A felső-oktatásban a bőrünkön érezzük Kodály igazságát: nem az a fontos, hogy ki az operaház igazgatója Budapesten, hanem hogy ki oktat – példánkra alkalmazva – népzene-t a zeneiskolákban, ki ismerteti meg zenei hagyományainkkal a zenét tanuló gyermekeket.

Richter Pál